

YIL: 1952

SAYI: I

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından
üç ayda bir çıkarılır.

İSTANBUL 1952 — MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

İSLÂM İLM-İ HÂLİ

PROF. YUSUF ZİYA YÖRÜKÂN

ÖNSÖZ

İlm-i hâl, inanılması icabeden esaslarla yapılması veya sakınılması lâzımgelen amelleri gösteren, dinî hal ilmidir.

İlm-i hâl tâbiri, eskiden beri vardır. Fakat bir bilim adı olarak yalnız Türkçe yazılan eserlerde son zamanlarda kullanılmıştır; İlm-i kelâm, İlm-i akaid tâbirlerinden daha ihatalı ve maksadı ifadede daha elverişlidir.

Bu ilmin tarihi çok geniştir; ihtiva ettiği meseleler bakımından ise Müslümanlar için hususi ehemmiyeti haizdir. Bu ilim ne zaman başladı, nasıl inkişaf etti, bugünkü İlm-i hâlimiz nedir? Niçin akîdelerde birlik görülmüyor, nasıl olmuş da Müslümanlıktan olmıyan şeyler Müslümanlığa karıştırılmıştır, bu bapta alınacak tedbir yok mudur?

Fikrimizce daha Peygamber'in vefatını takibeden günlerde ilk yapılacak işlerden biri her türlü anlayışların ve fikir ayrılıklarının önüne geçmek için *anayasa halinde bir İlm-i hâl* vücuda getirmek olmalıydı.

Gerçi o devrin Müslümanları İlm-i hâllerini doğrudan doğruya Kur'an'dan çıkarıyorlardı. Bundan dolayı da akîdeler sâf, kuvvetli ve birleştirici olmuştu. Ancak Müslümanlık etrafa yayılınca bu birliği ve sâfiyeti korumak için nelerin Müslümanlık esaslarına dahil olduğunu, bütün Müslümanların ittifakla kabul ettikleri Kur'an âyetlerine dayanarak ileri sürmek ve bunları, her milletin anlaması için de kendi dillerince yazıp tanıtmak icabederdi. Bu suretle İslâm esaslarına haricî unsurların karışması önlenecik, Müslümanların dinî esaslarda ihtilâflara düşmelerine, ayrı ayrı yollara sapmalarına mahal kalmıyacaktı. Bu iş yapılamadı. Yapılamayışının sebeplerini de burada inceliyecek değiliz.

Fakat bu yüzden daha Tabiîn devrinde Allah'ın sıfatları ezeli midir? Kelâmullah mahlûk mudur? Beşer hürriyeti ve mesuliyeti, kaza ve kader, hayır ve şer meseleleri ortaya çıktı; Kaderiyye, Cebriyye, Mûtezile, Müşebbihe gibi mezhepler vücuda geldi. Her fırka kendi akaidini, görüşlerini yazmağa başladı.

Bu durum karşısında Peygamber'in sünnetine ve İslâm cemaatinin ittifakına dayananlar (Ehl-i sünnet vel-cemaat), bu mezheplere karşı akaidi müdafaa zorunda kaldılar. Yazdıkları müdafaalar halen elimizde bulunan en eski İlm-i hâlleridir. Ancak bunları yazan bilginler Müslümanlığın ne olduğunu değil, ne olmadığını yazmış oldular. Müslümanlık esaslarını sâf olarak öz haliyle belirtecek yerde mensup oldukları mezhebin akîdelerini savundular ve kendilerinden olmıyanları tekfir ettiler. Bu anlayış asırlarca sürüp gitti. Mûtezile, Cebriyye ve Müşebbihe'den kimse kalmadığı halde akaid kitapları bu mezheplerin münakaşaları ile doludur. Bugünün kelâmcıları da hâlâ bu mezhep erbabiyle münakaşa eder durur.

Birisi çıkıp da, Kur'an âyetlerine bir şey diyebilir misiniz, o halde ona dayanalım, Kur'anın bize tâlim ettiği akîde ve amel esaslarını alalım; bu esaslara dahil olanlarla olmıyanlar arasına bir sınır koyalım ve çatışmayalım, demedi. Böyle yapılsaydı, Müslümanlıktan olanlarla olmıyanlar kolayca tefrik edilecek, esaslar

haricinde kalanların içtihat mevzuu ve serbest tefekkür sahası olduğu veya karıştırmacılık, hurafecilikten ibaret bulunduğu kolayca anlaşılacaktı. Bu suretle de birbirlerini ne tekfire ne de dalâlete nispet etmeğe mahal kalmıyacaktı. Bugün ise hakikî ilm-i hâl hududunun Kur'an hatları ile çizilmesine şiddetle ihtiyacımız vardır.

Ahval ve şerait böyle devam ederken İslâm akîdelerinin dumanlı bir hava içine bürünmesinden faydalanmak isteyenler de çıktı. Bunlar Peygamber'in hususî tâlimatı vardır, bâzı hakikatleri mahrem olarak yârânına vermiştir, Kur'an âyetlerinin bir de bâtını vardır... gibi avlayıcı fikirlerle halkın arasına karıştılar, bu fikirleri Hulûl, İbaha ve Mehdi... gibi dâvalar takibetti; dini istismar ediciler, halktan Allah ile kul arasında kendilerinin vasıta tanımlarını istediler.

Halbuki bütün insanlığa şâmil olan bir dinde gizlilik ve hususî tâlimat olamazdı; Allah ile kul arasında vasıta olmak isteyen sınıf ve istismarcılar nas ile men' olunmuş, müteşabihattan bâtını mânalar çıkarmak isteyenler de yine nas ile takbih edilmişlerdi. Kur'an bütün insanlara hitabetmekte idi, Peygamber, dâvet ve tebliğini alenî ve umumî surette yapmadığı takdirde vazifesini yapmamış olurdu, bu ise Peygamberlik hikmetine aykırı düşer ve millet vahdete değil, ayrılığa sevk edilmiş olurdu. Müslümanlığın icapları ve Kur'an'ın sarahatleri böyledir.

Bu durum karşısında Müslümanlık ruhunu ve hakikatini bilmemekten doğan bu aldanışları gidermek için her ferdin Kur'an âyetleriyle tesbit edilen İslâm esaslarını yakından ve açıkça bilmeğe ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç da Müslümanlığı müphemiyetten kurtaracak ve hakikati olduğu gibi gösterecek bir ilm-i hâlin vücudunu zarurî kılmaktadır.

Bundan başka Müslümanlık açık, birleştirici ve müsamahaya yer veren bir dindir. Peygamber'imiz, etrafa yazdığı mektuplarda «تَالُوا إِلَى كَلِمَةِ اللَّهِ» âyeti ile halkı birliğe davet etmiş ve etrafa gönderdiği din öğreticilerine: «Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz» buyurmuştur. Müslümanlığın mahiyetini göstermek için de «Ben insanların fitratına uyan, kolaylık ve yumuşaklık gösterici, geniş bir yol (حَنِيفَةً سَمِيَّةً) getirdim», «Dinde güçlük yoktur», «Allah'ın birliği (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) kelimesini kabul edenler bizdendir» demişti. Müslüman olmak için gelenlere de, bâtil akîdeleri ve hurafeleri terkedeceğinize söz veriniz, size Müslümanlığı bildireyim, derdi.

İşte hakikat böyle iken yetkisiz ellerde Müslümanlık, gün geçtikçe güçleştirilmiş, darlaştırılmış, içine lüzumsuz akîdeler karıştırılmış ve içinden çıkılması güç bir hale sokulmuştur. Bu hal karşısında hakikat nedir? Hakikati beyan eden kitabın âyetlerine dayanarak bunların açıklanması gerekli değil midir?

Bir de insan bilmek, kendi varlığının sebep ve gayesini aramak, hakikate ulaşmak ve Allah ile ittisal peyda etmek ister, inanmak ve vicdanını tatmin etmek ihtiyacındadır, tevhit akidesine ulaşmıştır. Ben Müslümanım diyor, ama bu din'in mahiyeti nedir? Hangi esaslara inanıyorum, ne gibi amellerle mükellefim? Bunları, hiç su katılmadık bir menbadan sâf haliyle öğrenmek ister; insan için bunu ana-kaynaktan, Kitabullah'tan bizzat çıkarmak ve anlamak kadar iyi bir mazhariyet olur mu?.. İşte bizi bu ilmihali hazırlamağa sevk eden başlıca âmiller bunlardır.

Bu eseri, millî bünyeyi gönül birliğine, iman ve amel beraberliğine yedecek bir hamle gibi almak mümkündür; ama âtî için mülâhazalarda bulunmak, bunu mezhepler üstü bir tebliğ, yeni bir dâva ve bir teşebbüs mahiyetinde mütalâa etmek veya Peygamber devrine dönmek gibi bir düşünce ileri sürmek asla bahis konusu değildir.

BAŞLARKEN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi III. ders yılına girmiş bulunmaktadır. 15 yıllık bir fasiladan sonra 1949 da Hükümet merkezinde yeniden kurulan bu Fakülte, elbette büyük inkılâplar geçirmiş olan memleketimizin ihtiyaçlarını karşılamak, zamanımızın gerektirdiği ilerlemelere göre öğretimini ayarlamak zorunda idi. Fakültemiz bu anlayış içinde, bir yandan büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Milletimizin muhtaç olduğu din adamlarını yetiştirmek, öbür yandan da İslâm tefekkürünün bugünkü ilim karşısında gelişmesine hizmet etmek gibi ikili bir gayeyi gerçekleştirmek istegindedir.

Yaşadığı devirlerin şartlarına uygun olarak kurulmuş olan medrese, asırlar boyunca İslâm dünyasında büyük hizmetler görmüş olmakla beraber, bilhassa ilimlerin süratle geliştiği son asırlara uyamamış, böylece Cumhuriyetin kuruluşundan önceki yıllarda görülen verimsiz duruma düşmüştür.

Yeryüzünün en ileri ve en müsamahalı dini olan İslâmlığın, muayyen maksatlara alet edilmek istenmesi, mânevi ve müsbet ilimlere karşı vaziyet almış bir duruma sokulması, İslâm dünyasındaki gerilemenin başlıca âmillerinden biri olmuştur. Halbuki mânevi ihtiyaçlara ve mantikî esaslara dayanan İslâmlık ile modern ilimler arasında hiçbir zıddiyet yoktur. Nitekim medreselerin bütün Ortaçağ boyunca Hristiyan âlemine örnek olduğu zamanlarda, çalışma programları geniş tutulmuş ve müsbet ilimler geniş ölçüde okutulmuştur. Bu örneğe göre teşkilât ve öğretimini yenileyen Avrupa Üniversiteleri gelişirken, örnek tutulan medrese, zamanın icaplarına uyamamak yüzünden duraklamış ve son asrın başlangıcındaki hazine duruma düşmüştür.

Bu tarihî tecrübeyi gözönünde tutarak ders programlarını düzenleyen yeni İlahiyat Fakültesi, din çerçevesi içinde, çağdaş zihniyete uymak yolunu tutmuş, bu maksatla da Tefsir, Hadis, Kelâm, İslâm Mezhepleri gibi İslâmî ilimler yanında, onların zarurî tamamlayıcısı olan ilimlere de yer vermiştir. Esasen İslâm dininin Felsefe, Ahlâk, İhtimayiat, Sanat, Hukuk, Ruhیات cephelerini ancak bu anlayışla kavramak ve değerlendirmek mümkündür. Tabii ve mânevi ilimlerle beslenmeyen bir İslâm tefekkürünün bugünkü ilim karşısında müdafaası güçtür. Bu yüzdendir ki bilhassa son iki asır zarfında bazı müteassıp Hristiyanların İslâmiyete tevcih ettikleri tenkidler cevapsız kalmıştır.

Bundan dolayıdır ki Şarkın ünlü Din müesseselerinden biri olan Ezher bile programlarını yukarda bahis konusu ettiğimiz esaslara göre ayarlamıştır.

Şu halde İlahiyat Fakültemiz bir taraftan İslâm dinini bütün genişliği içinde bir tefekkür konusu olarak işlerken, öbür taraftan da onu en kuvvetli bir şekilde besleyecek ilimleri bünyesi içine almayı bugünkü fikir ve ilim hayatının icabı saymıştır. Bu öğretim sisteminin çeşitli İslâm eser ve değerlerini belirtmek kadar, din adamı yetiştirmek hususundaki gayeleri de gerçekleştireceğine inanıyoruz.

İlahiyat Fakültesi, İslâm dini ile türlü yönlerden ilgili bütün konuları ilmî bir metotla inceliyerek din âlimleri ve bilgili din adamları yetiştirmeye çalışan bir irfan merkezi olma yolundadır.

İlk sayısını sunduğumuz İlahiyat Fakültesi Dergisi, bu anlayış içinde, İslâm tefekkürünün gelişmesine hizmet etmek gayesiyle çıkıyor.

Amaç, Müslümanlığı her türlü fikir ve münakaşa fevkinde, Peygamber devrinde olduğu gibi tesbit etmek; onun, hayatı ve millî refahı teşvik edici, ilim ve fazileti, terakki ve tekâmülü emredici vasıflarını belirtmek ve Müslümanlık binasının temellerini bütün Müslümanlarca üzerinde ittifak edilen ve söz götürmez bir delil olan Kur'an âyetleriyle vermek ve din sahibinin çizdiği hatlar içinde göstermektir.

* *

İlm-i hâlde imana dair olan esaslar, amel ve ahlâk ile ilgili emirler, ibadete mütaallik olan farzlar, ayrı ayrı bahisler halinde, üç kısımda toplanmıştır. Akîde kısmı «Usul-ü selâse-i İslâmiye» denilen İlâhiyyat, Nebeviyyat ve Ahval-i âhîret bahislerini içine alır. Buna «İlm-i tevhit» ve sonraları «İlmi kelâm» adı verilmiştir. Dinî emirler, helâl ve haram ve ahlâk bahisleri (Amel kısmı) ile İslâm'ın şartlarına ve farzlarına dair olanlar (İbadât kısmı) geçmişlerimiz tarafından bir bakımdan kelâma bir bakımdan fıkha, bir bakımdan da, «İlm-i ameli» adı altında, ahlâka alınmışlardır.

İlm-i hâle Kitabullah'ın âyetlerinden başka söz alınmamış, delil (ادلة شرعية) den olduğu halde Hazreti Peygamberin hadîslerine de dayanılmamıştır. Çünkü bâzı mezheplere göre hadîslerin İmam-ı Ma'sum'dan rivayet edilmesi, bâzılarına göre de âhât kabilinden olmaması şarttır. Bu hal meseleyi ve münakaşayı kökünden kesmez; Kur'an âyetlerinde ise hiç kimsenin şüphesi ve sözü yoktur.

Eserde âyetler mevzulara göre sıralanmıştır; bir mevzuda birkaç âyet bulunması mevzuun şumulünü ve mevzuda dahil diğer hükümleri ifade eder. Nitekim namaz vakitlerini göstermek için aldığımız âyetler meseledeki hükümleri, Kaza ve kader bahsinde «Her şey Allahtandır.» âyeti yanında «Sana gelen musibet kendindendir.» âyeti ise, dindeki genişliği gösterir.

Her âyet, başlı başına bir bütündür. «O» veya «Onlar» diye başlıyan âyetlerde zamirlerin mercii üst taraftaki âyette değil, kendi bütünlüğü içindedir. Âyetlerin diziminde nüzul tarihi sırası nazara alındığı gibi, fikir silsilesi de göz önünde tutulmuştur. Uzun olan âyetlerden nadiren yalnız hüküm ifade eden kısım alınmıştır. Ekseriya âyetler — içinde diğer hükümler bulunduğu halde — tam olarak verilmiştir. Fatiha, İhlâs, Kevser, Asr sureleri ise bütünü ile alınmıştır.

Âyetlerin tercümesinde aslına sadık kalmaya ve mealini tam ifade etmeye bütün dikkatimizi sarfetmiş bulunuyoruz. Bununla beraber gaflet ettiğimiz yerler varsa bunlara muttali olanların irşatlarını ve Cenabı Allah'ın af ve mağfiretini dileriz. ¹

¹ İslâm akaidinin tarihî tenkidi, hangi fikrin ne suretle akaidimiz içine sokulmuş olduğu cihetleri, gelecek nüshadaki yazımızdadır. Yukarda geçen Cebriyye ve Müsebbihe, Hulûl ve İbaha gibi tâbirler Kelâmullah'ın mahlûk veya ezeli olması, beşer hürriyeti ve mes'uliyeti gibi bahisler de orada izah edilmiş bulunacaktır.

Hadîslerin ehemmiyeti ve yukarda geçen rivayet, âhat ve nas tâbirlerinin izahı, aynı zamanda delil olmak bakımından kitap ve sünnetin, ümmet icmasının, rey ve içtihadın kıymetleri hakkındaki yazı da onu takibedecektir. Bu tâbirler burada bilmünasebe zikredilmiş oldukları için izahı cihetine gidilememiştir.

İSLÂM İLM-İ HÂLİ

Rahman ve rahim olan Allah adıyla:

Bütün âlemlerin sahibi, ihsan edici, bağışlayıcı ve hesap gününün mâliki olan Allah'a hamdolsun. Yarab! biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım bekleriz. Bizleri doğru yola, in'am ettiklerinin, gazaba uğramamış ve sapmamış olanların yoluna hidayet et, âmin! «Fatiha suresi».

BİRİNCİ KISIM: AKÎDE

Din:

O öyle bir Allah'tır ki, Peygamberini bütün dinler üzerine hak dini izhar etsin diye bir hidayet nuru olarak göndermiştir. «Saf 9»

İmdi, Allah'ın bütün insanları yarattığı fitrata uygun, dosdoğru olan dine yüzünü çevir, Allah'ın yarattığında değişiklik olmaz. İşte daima ayakta duracak olan din budur; lâkin insanların çoğu bunu bilmiyor «Rum 30».

İman:

Ey iman edenler! Allah'a, Paygamber'ine, Peygamber'e indirilen kitaba ve ondan önce indirilen kitaplara inanınız! Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr edenler, derin bir dalâlet içindedirler «Nisa 163». O kimseler ki gayba inanırlar, namaz kılarlar ve kendilerini rızıklandığımızı malından infak ederler, sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar ve âhirete yakın edinirler, işte bunlar rablarından yana hidayet üzeredirler; felâh ve saadete kavuşmuş olanlar da bunlardır «Bakara 3, 4, 5».

İslâm:

Şüphe yok ki din, Allah indinde Müslümanlıktır «Âl-i İmran 19». Müslümanlıktan başka din güden kimsenin dini asla kabul edilmez, ve o âhirette husranda kalanlardandır «Âl-i İmran 85».

Allah:

De ki, O, öyle bir Allah'tır, birdir, hiçbir şeye muhtaç olmayıp her şey O'na muhtaçtır; doğmamış ve doğurmamıştır; ve hiçbir şey O'na eş olamaz «İhlâs suresi».

Allah ki, ondan başka ilâh yoktur, ebedî yaşayan ve her şeyi yaratan O'dur, kendisine uyku ve gaflet gelmez, göklerde olanlar ve yerde olanlar hep O'nun. Onun yanında, izni olmadıkça kim şefaât edebilir? Onların önlerinde ve arkalarında olan her şeyi O bilir, onlar ise Allahın ilminden dilediği kadardan başka hiçbir şey kavrayamazlar; O'nun kürsüsü gökleri ve yeri sarmıştır ve onları korumak kendisine ağır gelmez. O yücelerden yüce, ululardan uludur «Ayet-ül Kürsi, Bakara 256»².

Allah'ın varlığı:

Allah şahadet eder ki hakikaten kendinden başka ilâh yoktur, melekler de, ilim sahipleri de hak ve adl ile muttasıf olarak şahittir ki Allah'tan başka asla ilâh yoktur; aziz de O, hakim de O'dur. «Âl-i İmran 18».

Allah gökleri direksiz yükseltti, bunları görüyorsunuz; sonra arşı, görmediğiniz âlemi, düzenledi; ayı, güneşi buyruğuna tâbi kırdı, bunların her biri belli ve şanlı bir gayeye doğru seyretmekte... O, işleri tedvir ediyor, âyet ve delâili bir bir gösterip açıklıyor ki, sizler rabbınızın varlığına yakîn edinesiniz! Ve O, öyle bir Allah'tır ki yeryüzünü döşemiş, üzerini dağlar ve nehirlerle bezemiş,

² İhlâs suresi ile Âyet-ül Kürsi, denebilir ki Kur'an diliyle Allah'ın tavsifi ve tarifidir.

Amaç, Müslümanlığı her türlü fikir ve münakaşa fevkinde, Peygamber devrinde olduğu gibi tesbit etmek; onun, hayatı ve millî refahı teşvik edici, ilim ve fazileti, terakki ve tekâmülü emredici vasıflarını belirtmek ve Müslümanlık binasının temellerini bütün Müslümanlarca üzerinde ittifak edilen ve söz götürmez bir delil olan Kur'an âyetleriyle vermek ve din sahibinin çizdiği hatlar içinde göstermektir.

* *

İlm-i hâlde imana dair olan esaslar, amel ve ahlâk ile ilgili emirler, ibadete mütaallik olan farzlar, ayrı ayrı bahisler halinde, üç kısımda toplanmıştır. Akîde kısmı «Usul-ü selâse-i İslâmiye» denilen İlâhiyyat, Nebeviyyat ve Ahval-i âhiret bahislerini içine alır. Buna «İlm-i tevhit» ve sonraları «İlmi kelâm» adı verilmiştir. Dinî emirler, helâl ve haram ve ahlâk bahisleri (Amel kısmı) ile İslâm'ın şartlarına ve farzlarına dair olanlar (İbadât kısmı) geçmişlerimiz tarafından bir bakımdan kelâma bir bakımdan fıkha, bir bakımdan da, «İlm-i amelî» adı altında, ahlâka alınmışlardır.

İlm-i hâle Kitabullah'ın âyetlerinden başka söz alınmamış, delil (ادلة شرعية) den olduğu halde Hazreti Peygamberin hadislerine de dayanılmamıştır. Çünkü bazı mezheplere göre hadislerin İmam-ı Ma'sum'dan rivayet edilmesi, bâzılarına göre de âhât kabîlinden olmaması şarttır. Bu hal meseleyi ve münakaşayı kökünden kesmez; Kur'an âyetlerinde ise hiç kimsenin şüphesi ve sözü yoktur.

Eserde âyetler mevzulara göre sıralanmıştır; bir mevzuda birkaç âyet bulunması mevzuun şumulünü ve mevzuda dahil diğer hükümleri ifade eder. Nitekim namaz vakitlerini göstermek için aldığımız âyetler meseledeki hükümleri, Kaza ve kader bahsinde «Her şey Allahtandır.» âyeti yanında «Sana gelen musibet kendindir.» âyeti ise, dindeki genişliği gösterir.

Her âyet, başlı başına bir bütündür. «O» veya «Onlar» diye başlayan âyetlerde zamirlerin mercii üst taraftaki âyetle değil, kendi bütünlüğü içindedir. Âyetlerin diziminde nüzul tarihi sırası nazara alındığı gibi, fikir silsilesi de göz önünde tutulmuştur. Uzun olan âyetlerden nadiren yalnız hüküm ifade eden kısım alınmıştır. Ekseriya âyetler — içinde diğer hükümler bulunduğu halde — tam olarak verilmiştir. Fatiha, İhlâs, Kevser, Asr sureleri ise bütünü ile alınmıştır.

Âyetlerin tercümesinde aslına sadık kalmaya ve mealini tam ifade etmeye bütün dikkatimizi sarfetmiş bulunuyoruz. Bununla beraber gaflet ettiğimiz yerler varsa bunlara muttali olanların irşatlarını ve Cenabı Allah'ın af ve mağfiretini dileriz. ¹

¹ İslâm akaidinin tarihî tenkidî, hangi fikrin ne suretle akaidimiz içine sokulmuş olduğu cihetleri, gelecek nüshadaki yazımızdadır. Yukarda geçen Cebriyye ve Müşebbihe, Hulûl ve İbaha gibi tâbirler Kelâmullah'ın mahlûk veya ezeli olması, beşer hürriyeti ve mes'uliyeti gibi bahisler de orada izah edilmiş bulunacaktır.

Hadislerin ehemmiyeti ve yukarda geçen rivayet, âhat ve nas tâbirlerinin izahı, aynı zamanda delil olmak bakımından kitap ve sünnetin, ümmet icmaının, rey ve içtihadın kıymetleri hakkındaki yazı da onu takibedecektir. Bu tâbirler burada bilmünasebe zikredilmiş oldukları için izahı cihetine gidilememiştir.

İSLÂM İLM-İ HÂLİ

Rahman ve rahim olan Allah adıyla :

Bütün âlemlerin sahibi, ihsan edici, bağışlayıcı ve hesap gününün mâliki olan Allah'a hamdolsun. Yarab! biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım bekleriz. Bizleri doğru yola, in'am ettiklerinin, gazaba uğramamış ve sapmamış olanların yoluna hidayet et, âmin! «Fatiha suresi».

BİRİNCİ KISIM : AKİDE

Din :

O öyle bir Allah'tır ki, Peygamberini bütün dinler üzerine hak dini izhar etsin diye bir hidayet nuru olarak göndermiştir. «Saf 9»

İmdi, Allah'ın bütün insanları yarattığı fıtrata uygun, dosdoğru olan dine yüzünü çevir, Allah'ın yarattığında değişiklik olmaz. İşte daima ayakta duracak olan din budur; lâkin insanların çoğu bunu bilmiyor «Rum 30».

İman :

Ey iman edenler! Allah'a, Paygamber'ine, Peygamber'e indirilen kitaba ve ondan önce indirilen kitaplara inanınız! Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr edenler, derin bir dalâlet içindedirler «Nisa 163». O kimseler ki gayba inanırlar, namaz kılarlar ve kendilerini rızıklandırıdığımız maldan infak ederler, sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar ve âhirete yakın edinirler, işte bunlar rablarından yana hidayet üzeredirler; felâh ve saadete kavuşmuş olanlar da bunlardır «Bakara 3, 4, 5».

İslâm :

Şüphe yok ki din, Allah indinde Müslümanlıktır «Âl-i İmran 19». Müslümanlıktan başka din güden kimsenin dini asla kabul edilmez, ve o âhirette husranda kalanlardandır «Âl-i İmran 85».

Allah :

De ki, O, öyle bir Allah'tır, birdir, hiçbir şeye muhtaç olmayıp her şey O'na muhtaçtır; doğmamış ve doğurmamıştır; ve hiçbir şey O'na eş olamaz «İhlâs suresi».

Allah ki, ondan başka ilâh yoktur, ebedî yaşayan ve her şeyi yaratan O'dur, kendisine uyku ve gaflet gelmez, göklerde olanlar ve yerde olanlar hep O'nun. Onun yanında, izni olmadıkça kim şefaât edebilir? Onların önlerinde ve arkalarında olan her şeyi O bilir, onlar ise Allahın ilminden dilediği kadardan başka hiçbir şey kavrayamazlar; O'nun kürsüsü gökleri ve yeri sarmıştır ve onları korumak kendisine ağır gelmez. O yücelerden yüce, ululardan uludur «Ayet-ül Kürsî, Bakara 256»².

Allah'ın varlığı :

Allah şahadet eder ki hakikaten kendinden başka ilâh yoktur, melekler de, ilim sahipleri de hak ve adl ile muttasıf olarak şahittir ki Allah'tan başka asla ilâh yoktur; aziz de O, hakîm de O'dur. «Âl-i İmran 18».

Allah gökleri direksiz yükseltti, bunları görüyorsunuz; sonra arşı, görmediğiniz âlemi, düzenledi; ayı, güneşi buyruğuna tâbi kırdı, bunların her biri belli ve şanlı bir gayeye doğru seyretmekte... O, işleri tedvir ediyor, âyet ve delâili bir bir gösterip açıklıyor ki, sizler rabbınızın varlığına yakîn edinesiniz! Ve O, öyle bir Allah'tır ki yeryüzünü döşemiş, üzerini dağlar ve nehirlerle bezemiş,

² İhlâs suresi ile Âyet-ül Kürsî, denebilir ki Kur'an diliyle Allah'ın tavsifi ve tarifidir.

her türlü meyvadan ikiye çift yaratmış, ve geceyi gündüze örtü yapmış... muhakkak ki, bunlarda düşünen insanlar için Allah'ın delilleri var «Ra'd 2, 3».

Allah'ın birliği:

Sizin ilâhınız birdir, başka ilâh yok, ancak, rahman ve rahim olan O vardır «Bakara 163»³. Eğer onların dediği gibi Allah ile beraber başka ilâhlar da olsaydı, arş sahibine yolbulmak fırsatını elde edeceklerdi. Allah'ı bundan tenzih ederim ve Allah onların dediklerinden çok büyük ve çok yüksektir «İsra 42». Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, yer ve gökler fesada uğrardı. Arş sahibi Allah'ı onların vasıflandırdıklarından tenzih ederim. Senden evvel gönderdiğim peygamberlerin her birine vahy ettim ki benden başka ilâh yoktur ve yalnız bana ibadet ediniz! «Enbiya 22, 25»⁴.

İbadet yalnız Allah'a edilir:

Allah ile birlikte başka ilâh edinmeyin, yoksa mezmum ve sefil olursunuz, Rabbin, kendisinden başka hiçbir şeye ibadet etmemeni emrediyor «İsra 22». Allah ile beraber başka ilâha ibadet ve dua etme, O'ndan başka ibadet edilecek hiçbir ilâh yoktur; O'nun varlığından (Vechinden) başka her şey helâk olur, hüküm O'nundur ve hepiniz O'na döneceksiniz «Kıyas 88».

Allah'ın sıfatları:

O öyle bir Allah'tır ki, kendinden başka ilâh yoktur. Gaybı da hâzırı da bilir, rahman ve rahim olan O'dur. O öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka ilâh yoktur. Her şeye mâlik, mukaddes, her noksandan sâlim, aman verici, her şeyi görüp gözeten, aziz, cebbâr, mütekebbir olan O'dur. Kendisine şerik koşulan şeylerin hepsinden Allah'ı tenzih ederim. O, yaradan, yoktan var eden, suretlendiren Allah'tır. Bütün güzel adlar «Esmâ-i hüsnâ», O'nun. Göklerde ve yerde olanlar hep O'nun için tesbih ve zikir ederler, aziz de O, hâkim de O «Haşr 22, 24».

Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sı vardır. O'na güzel adlarıyla dua ve hitabedin. Allah'ın sıfatlarında sapıtanları terkedin. O'lar yaptıklarının cezasını göreceklerdir «Âraf 180»⁵.

İlim, Kudret, Kelâm sıfatları:

Gayb hazinelerinin bütün anahtarları Allah'ın indinde... Onları O'ndan başka kimse bilmez, kârada, denizde olanları da bilir. Bir yaprak bile O'ndan habersiz düşmez, arzın karanlıklarında herhangi bir habbecik, ne yaş, ne de kuru bir şey yok ki Kitab-ı mübin'de mevcut olmasın «En'am 59». De ki rabbimin kelimeleri için deniz mürekkep olsa Allah'ımın kelimeleri bitmeden evvel deniz biterdi, bir o kadar mürekkep getirsen dahi «Kehf 109». Göklerde olanlar ve yerde olanlar Allah'ındır. İçinizde olanı dışarı vursanız da, gizleseniz de Allah onun hesabını sizden sorar, dilediğini mağfireder ve dilediğini azaplandırır, Allah herşeye kaadirdir «Bakara 285». Allah'tan başka yargıç mı aramalıyım? Size tafsilli kitabı gönderen O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler Kur'anı rabbimizin hak ile indirdiğini bilirler, artık sizler asla şüphe edenlerden olmayınız İmdi, rabbinizin sözleri gerçek ve doğru (Sıtkan ve Adlen) olarak tamamlandı. O'nun kelimelerini değiştiren yoktur,

³ Bu âyetin devamı olan diğer iki âyet bu esası tafsil ve takviye etmektedir. «Bakara suresi 164, 165» numaralı âyetlere bakınız.

⁴ Bu âyet, hem Allah'ın her şeyin sahibi ve hâlık olduğunu bildirir hem de yalnız bir ilâha ibadet edilmesini ifade eder. Yani, hem tevhid-i üluhiyyet'i hem de tevhid-i ma'budiyyet'i câmidir. Bundan evvelki iki âyet tevhid-i uluhiyyet, bundan sonraki iki âyet tevhid-i mabudiyyet ayeleridir.

⁵ Allah'ın sıfatları İhlâs suresinde, Ayet-ül kürsî'de ve Haşr suresinde toplu bir haldedir. Zat sıfatları, fiil sıfatları diye yapılan tefrik, mezhep münakaşaları yüzündendir. Subut sıfatları, selp sıfatları diye yapılan tefrik ise muahhar zamanda çıkmıştır ve öğretme kolaylığı içindir. Kur'an'da muhabbet, gazap ve rıza gibi istiva, yed, vech gibi cebbâr, mütekebbir, musavvir gibi sıfatlar da celâl sıfatlarıdır. Eş'arî'nin hayat, ilim, kudret, irade, semi, basar, kelâm adıyla yedi zat sıfatı, Matürîdî'nin bir de bunlara tekvin ilâvesiyle sekiz sıfatı ileri sürmeleri, diğer sıfatlar bunlara irca edildiği ve ilim münakaşalarının bilhassa bu sıfatlar üzerinde yapıldığı içindir. Haşr suresindeki âyetlerde Allah'ın fiil sıfatları (Tekvin) ile tenzihî sıfatları zikredildiği için âlimler ve mezhep salikleri arasında münakaşa edilmekte olan ilim, kudret ve kelâm sıfatları hakkındaki âyetleri ayrıca gösteriyoruz.

İşiten ve bilen O'dur «En'am 115». İzzet sahibi olan rabbinizi, onların vasıflandırdıklarından tenzih ve tesbih ederim. Bütün peygamberlere selâm ve âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun «Saffât 181».

Hazreti Muhammed :

Muhammed, sizlerden birinin babası değildir, O Allah'ın resulu ve peygamberlerin hâtemidir, Allah herşeyi çok iyi bilir «Ahzab 40». Ey Peygamber! biz seni şahit, mübeşşir ve nezîr, Allah'ın izniyle Allah'a davet eden ve etrafa nur veren bir meşale olarak gönderdik, müminlere müjdele, Allah'ın büyük lûtfu onlarındır «Ahzab 46-48». Ey resûl! sana rabbinden indirilenlere tebliğ et, eğer yapmazsan risaletini tebliğ etmemiş olursun; Allah seni insanlardan korur. Allah mümkir bir kavma başarı vermez «Maide 67». De ki ben sizin gibi bir insanım. Bana vahy olunuyor ki sizin ilâhınız birdir, rabbına ulaşmak isteyen, amel-i salih işlesin ve rabbına ibadette kimseyi şerik koymasın «Kehf 110». Onlara de ki ya Muhammed: Size, Allah'ın hazineleri benim elimdedir demiyorum, gaybı da bilmiyorum, meleğim de demiyorum. Ben ancak bana vahy olunan şeye ittiba ediyorum; söyle, gören ile görmeyen musavi olur mu hiç; düşünmüyor musunuz? «En'am 50».

O kimseler ki ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılmış olduğunu iyice bildikleri nebi ve ümmi olan Peygamber'e, onlara iyiliği emredip kötülüğü nehyettiği, pak olan şeyleri helâl kılıp habis olanları haram kıldığı, ve mükellef oldukları ağır yükleri ve bukağaları üzerlerinden kaldırdığı cihetle ittiba ederler ve onlar ki Peygamber'e inanıp ona tâzim ederler, ona yardım ederler, ve ona indirilen hakikat ışığine tâbi olurlar, işte (felâh bulmuş) dünya ve âhiret saadetine ermiş olanlar bunlardır. Ya Muhammed, de ki ey insanlar ben sizlerin hepinize, [bütün insanlara gönderilmiş] Allah'ın peygamberiyim. O Allah'ın ki göklerin ve yerin mülkü O'nundur, ondan başka ilâh yoktur, hayat veren de O, öldüren de O'dur. Şu halde Allah'a da Allah'ın kelimelerine iman eden nebi ve ümmi olan Peygamber'ine de iman ediniz ve ona tâbi olunuz ki hidayet bulasınız «Âraf 157, 158».

Diğer Peygamberler :

Muhakkak ki sana vahy ettik, Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz gibi; İbrahim'e de, İsmail'e, İshâk'a, Yakub'a ve onun evlâdına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a, Süleyman'a da vahy ettik; Davud'a Zebur'u verdik. Ve birtakım peygamberlere ki size evvelce kıssalarını anlatmıştık, ve birtakım Peygamberlere ki, kıssalarını anlatmadık [hepsine vahyettik] ve Allah Musa ile söz etti. Böylece hem inzar edici hem teşhir edici peygamberler gönderdi ki bunlardan sonra insanların artık Allah'a diyecek bir sözleri kalmasın. İşte Allah böyle izzet ve hikmet sahibidir. Bununla beraber Allah, sana indirdiği Kur'an ile şahadet eder ki onu kendi ilim hazinesinden indirmiştir, melekler de buna şahadet eder. Allah'ın şahitliği ise kifayet eder «Nisa 163-166».

Kitap (Kur'an):

Kur'an şüphe götürmez bir kitaptır, Allah'tan sakınanları hidayete götürür «Bakara 2». Allah sözlerin en güzelini, birbirini destekliyen elfaz ve maani ile sûre sûre bir kitap olarak indirdi, onu işidince Allah'tan korkanların tüyleri ürperir, anlayınca da kalbleri Allah'ın zikrine ısınır ve tüyleri yatıştır. Bu bir hidayet yoludur ki, Allah dilediğini ona ulaştırır; Allah'ın şaşırttığı kimseye hiç kimse yol gösteremez «Zümer 23». Eğer biz bu Kur'anı bir dağa indirmiş olsaydık Allah korkusundan dağın çöküp parçalandığını görürdün. Bunlar misallerdir, insanlara bunları düşünsünler diye söylüyoruz «Haşr 21». Bu Kur'an insanı sağlam ve olgun yola yeder ve amel-i salih işleyen müminlere büyük mükâfat müjdeler, âhirete inanmayanlar için ise elem verici azap hazırladık. «İsra 9,10». Onlara bir âyet [veya bir mucize] göstermediğin zaman onu kendiliğinden yapmanı isterler, de ki ben rabbim tarafından bana vahy olunanlara tâbiim. Bu, inanan bir kavma rabbiinizin basiretleri, rahmet ve hidayetidir. Kur'an okunduğu zaman Allah'ın rahmetine kavuşasınız deye onu dinleyiniz ve sükût ediniz «Âraf 203 - 204». Ona pak olanlardan başkası dokunamaz «Vakıa 79».

Diğer semavî kitaplar :

Biz Musa'ya belli bir kitap verdik. Ondan sonra birbiri ardı sıra peygamberler gönderdik, Meryem'in oğlu İsa'ya da beyyineler verdik ve kendisini Ruh ul-Kuds ile te'yid ettik. Peygamberler, sizlere sevmediğiniz şeyleri bildirdiği zaman her seferinde büyülenerek onların bir kısmını yalayıp bir kısmını da öldürmediniz mi? Vaktaki Allah tarafından onların kitaplarını tasdik eden

Kur'an geldi — halbuki kâfirlere karşı yardım istiyorlardı — bekledikleri kitap gelince de ona küfr ettiler; Allah'ın lâneti kâfirleredir «Bakara 89». Deyiniz ki biz Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a, Yakub'a ve evlâdına indirilenlere, Musa'ya ve İsa'ya verilenlere ve rabları tarafından peygamberlere verilenlere, aralarından birini ayırmaksızın iman ettik ve biz Allah'a muti Müslümanlarız «Bakara 137».

Melâ'ike (Ferişteler) :

Ancak Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden kimse... iyi Müslümandır «Bakara 177». Rabbin, meleklerle, yerde bir halife yaratıyorum, dediği zaman onlar yarabbi, sen yerde fesatlık yapan ve kanlar döken kimseler yaratır mısın? biz seni hamd ile tesbih ve takdis ederiz, dediler. Allah onlara, ben sizin bilmediklerinizi daha iyi bilirim, dedi «Bakara 30». Cebrail'e düşman olanlara de ki: o, ilâhî hakikatları tasdik edici (musaddıkan lima yedeyhi), müminleri-tebşir edici ve hakikata götürücü olarak Kur'anı senin kalbine Allah'ın izniyle indirmiştir. Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olanlar bilsinler ki Allah kâfirlere düşmandır «Bakara 97,98».

Allah kendisine kulluk edenlere hâkimdir. Size hafaza melekleri gönderir, birinize ölüm geldiği zaman, gönderdiklerimiz o işi gereğince yaparlar «En'am 61». Allah indindekiler, Allah'a ibadette kibirlilik ve yorgunluk göstermezler, gece gündüz Allah'ı azmi ve hararetini kırmadan tesbih ederler. Sözü'nün önüne geçmezler. Onlar, Allah'ın emriyle iş görürler «Embiya 19,26». Arşı taşıyanlar ve arşın çevresinde bulunanlar rablarına hamd ederek tesbih ederler, O'na iman ederler, iman edenler için de mağfiret dilerler «Mü'min 7». Onlar Allah'ın kulları olan melekler için dışıdır diyorlar, Allah bunları yaratırken gördüler mi yoksa? fakat, bu sözleri yazılacak ve bundan sorumlu olacaklardır «Zuhruf 19».

Melekler ile ilgili âyetleri:

Biz meleklerle Âdem'e secde ediniz dediğimiz zaman hepsi secde ettiler, İblis etmedi. O, cinlerden idi, Allah'ın emrine âsî oldu. Artık sizler ben varken onu ve onun zürriyetini, sizlere düşman iken kendinize veli ediniz misiniz? Allah varken ona itaat etmek... zalimlere bu ne fena bir şeydir. «Kehf 50». Ey insanlar yeryüzünde olanları pâk ve helâl olarak yiyiniz, şeytanın adımlarına uymayınız! o sizin belli ki düşmanınızdır. Size muhakkak kötülükleri, ahlâksızlıkları ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder «Bakara 169». Ey iman edenler muhakkak ki şarap, kumar, yontulmuş putlar ve fal, şeytan işi murdarlıklardır. Ondan sakınınız ki felâha eresiniz Muhakkak şeytan, şarap ve kumar ile aranızda düşmanlık ve dargınlık sokmak ve sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan alıkoymak ister, anladınız mı? «Maide 91».

Ahiret günü :

Sizi boşyere mi yarattık ve artık bize dönüp gelmiyeceğinizi mi sanıyorsunuz? Her hakkı hak eden ve her şeye sâhip olan Allah sandığınızdan çok yüksektir «Mü'minin 115» Her nefis ölümü tadacak, işlerinizin karşılığı kıyamet gününde verilecektir. «Al-i İmran 185». O kıyamet günü muhakkak gelecektir. Bunda asla şüphe yoktur ve Allah kabirlerde olanları kaldıracaktır. «Hac 7». Kimsenin kimseye hiçbir şey veremeyeceği ve kimsenin şefaati kabul edilmeyeceği, fidye de alınmayacağı ve bir vechile kendilerine yardım edilmeyeceği o günden sakının «Bakara 48». Gökleri ve yeri yaratan zat, onların mislini yaratmağa kaadir değil mi? evet kaadirdir, herşeyi yaratır, herşeyi bilir ve O bir şeyi var etmek isteyince O'nun emri ona «ol» demektir, o da olur. Hemen her şeyin melekûtu elinde olan Allah'ı tenzih ve tesbih ederim, muhakkak O'na dönülüp varılacak «Yasin 81-83».

Müslümanlar, Yahudiler, Sâbiiler, Nasranîler Mecûsîler ve Müşrikler, Allah kıyamet gününde bunların aralarındaki hak ve bâtilı ayıracaktır, Allah herşeyi olduğu gibi bilir «Hac 17». Dâlâlette olanlar, hayat ancak bizim bu dünyadaki hayatımızdır, burada yaşar, burada ölürüz, bizi helâk eden de tabiatın başka bir şey değildir, derler. Onların bu hususta bilgileri yok; öyle sanıyorlar. Kendilerine beyyinelî âyetlerimiz okunduğu zaman, eğer sözünüz doğru ise babalarımızı geri getirin bakalım, demekten başka hüccetleri yok. Söyle ey Muhammed! size hayat veren de Allah, öldüren de Allah, vukuunda şüphe olmiyan kıyamet gününde cem edecek olan da gene Allah'tır; lâkin insanların çoğu bunu bilmiyor. Göklerin, yerin ve kıyamet kopacağı günün mülkü Allah'ındır, işte o gün bozguncular hüsrana uğrıyacaklar, o gün her ümmeti diz çökmüş göreceksin, her biri defterinin başına çağırılacak, o gün yaptıklarınızdan cezalanacaksınız; işte bu, yazdığımız defterdir, size hakkı söyler. Biz sizin yaptıklarınızı yazmış bulunuyoruz «Casiye 24, 29».

Kitap ve Hesap, Cennet ve Cehennem :

İnsan gelecek günlerini sefahet içinde geçirmek ister, kıyamet günü ne zaman diye sorar, evet, ne zaman ki göz kamaşır, ay kararır, güneş ile ay birleşir o zaman kaçacak yer nerede, der; amma asla hiçbir sığınak bulamaz, o gün durulacak yer rabbinin yanındır. O günde evvel ve ahır yaptıkları insana haber verilecek, hattâ kendisi de kendine, mazeretler ileri sürse de, tanıklık edecektir «Kıyamet 5—15». İşte o gün mizân haktır, tartıda amelleri ağır basanlar felâh ve saadete ulaşmış olanlardır. Amelleri hafif olanlar âyetlerimize ettikleri zulm yüzünden nefisleri hüsrana uğramış olanlardır. «Âraf 8,9». Kıyamet gününde adalet mizanlarını kurarız. Yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa hiç kimse haksızlığa uğramıyacaktır. Hesap yapanların bizler olmamız güven için yeter «Enbiya 47».

Sur üflenince Allah'ın dilediklerinden başka göklerde ve yerde kim varsa düşer bayılır, sonra bir defa daha üflenince hepsi bakışarak kalkar. Yeryüzü rabbinin nuriyle aydınlanır, kitap konulur, peygamberler ve şahitler [şehit olanlar] getirilir, bunlar hakkında hak dairesinde hükmolunur ve zulme uğramazlar. Herkese yaptığı amelin karşılığı verilir. Zira Allah onların yaptıklarını herkesten iyi bilir. Böylece kâfirler bölük bölük cehenneme sevk olunur. Oraya geldikleri zaman cehennemin kapıları açılır, kapıcılar bunlara: «Aranızdan rabbinizin âyetlerini okuyan ve bugünkü duruma düşmekten sizi sakındıran peygamberler çıkmadı mı?» diye sorarlar. Onlar, evet çıktı lâkin azap emri bizlere hak oldu deyince, öyle ise girin cehennemin kapılarından, orada muhalled kalırsınız diyecekler. Mütekebbirlerin durağı ne kötü yerdir «Zümer 69—73».

Amma rablarına ittika üzere olanlar bölük bölük cennete sevk edilecekler ve oraya geldikleri ve kapılar açıldığı zaman onlara cennetin kapıcıları, sizlere: «Selâm olsun, ne iyi ettiniz, muhalled olarak giriniz cennete» diyecekler, onlar da: «Allaha hamdolsun, vâdinde bize sadık kaldı, bizi cennet toprağına vâris kıldı, istediğimiz vechile cennette oturuyoruz, amel edenlerin mükâfatı ne güzel oluyor», diyeceklerdir «Zümer 74—72».

Sorgu ve Sorumluluk :

Allah hakkı için biz onların hepsini yaptıkları şeylerden sorguya çekeceğiz «Hicr 93». Rabbinizden sakınınız ve o günden korkunuz ki ne baba evlâdı yerine, ne de evlât babası yerine bir şeyden dolayı ne ceza ne de mükâfat görmeyecektir «Lokman 32». Kulak, göz ve kalb, bunların hepsi yaptığı işten sorumludur «İsrâ 36».

Ey kâfirler bugün özür dileyemezsiniz, yaptığınız işlerin cezasını çekeceksiniz «Tahrîm 7». İnsanlar saf saf rabbin huzuruna getirilirler, işte sizler ilk defa yarattığımız gibi geldiniz, bu vâdimizi tutmıyacağımızı mı sanıyordunuz? yazılar, önlerine konulacak ve mücrimlerin yazılarda olanlardan titrediğini göreceksin «Kehf 48». Kendilerine Peygamber gönderdiğimiz insanları muhakkak sorgulayacağız, peygamberleri de sorgulayacağız «Âraf 6». Hiçbir mükellef, başkasının günahından sorumlu olmaz ve insan ancak kendi sa'yinin mahsulüne sahip olur. Çalışması da mutlaka görülecek ve lâyük olan mükâfat ile karşılanacaktır, herşeyin sonu rabbine varır «Necm 42».

Beşer Hürriyeti, Kaza ve Kader :⁶

Hidayet bulan kendisi için bulur, sapıtan kendisi için sapıtır; hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez «İsra 15». Bir kavm kendi gidişlerini bozmadıkça Allah onların hallerini değiştirmez «Raad 11». De ki herkes kendi seciyesine göre amel eder. Rabbiniz doğru yolu bulanı daha iyi bilir «İsra 84». Kim sâlih amel işlerse kendisi için işler, kim kötülük ederse kendine eder, Allah kullarına zulm etmez «Fussilet 46». İşledikleri her şey defterlerde, küçük büyük hepsi, yazılı «Kamer 53».

Her hangi bir musibet ancak Allah'ın izniyle gelir, îman edenin kalbine Allah hidayet eder ve Allah herşeyi bilir «Tegabun 11». Nerede bulunursanız bulunun, tahkim edilmiş kale burçlarında dahi olsanız sizi ölüm bulur; kendilerine bir iyilik gelirse bu Allah tarafındandır, derler; bir kötülük gelince de bu senin yüzünden, derler. De ki hepsi Allah'tandır. Bu kavma ne oluyor ki söz

⁶ Kaza ve Kader akidesi ile beşerin hürriyeti ve mes'uliyeti akidesi birbirini tamamlar. Her iki akide mutlak değildir. Bunun için îmanın rükünlerini sayan meselâ «Bakara Suresi 3, 4, 177, 285» de ve «Nisa Suresi 136» da ve diğer âyetlerde gösterilmemişlerdir. Gelecek sayıda çıkacak olan yazıda İlm-i hâlimizin tarihi tenkidi yapılırken bunlar hakkında ve bunların doğurduğu tâli meseleler etrafında verilen izahlara bakınız.

anlamağa yaklaşıyor! Sana gelen iyilik Allah'tan, isabet eden kötülük de kendi nefsendendir. Biz seni insanlara resul olarak gönderdik, Allah'ın şahitliği kâfidir «Nisa 79». Rabbin muhakkak ki göğüsleriniz de gizli tuttuklarınızı da açığa vurduklarınızı da bilir. Yerde ve gökte hiçbir gayıp yoktur ki Kitabı mübin'de olmasın «Neml 75». Uzun ömürlünün muammer olması, ve ömrünün kısalması kitapta yazılı, bu Allah'a kolaydır «Fâtır 11».

İslâm Daveti ve Sonuç :

Söyle ya Muhammed, ey ehli kitap geliniz sizinle müşterek bir esas üzerinde birleşelim: Allah-tan başkasına ibâdet etmiyelim, ona şerik koşmayalım, Allah varken birbirimizi rab ittihaz etmiyelim, eğer yüz çevirirlerse «şâhit olunuz biz Müslümanız» deyiniz «Âl-i İmran 64». İşte bu birliğe davet et ve emrolunduğun gibi doğru ol, onların havalarına uyma ve de ki: Allahın indirmiş olduğu kitaba inandım, aramızda adâlet icrasına memurum, Allah bizim de rabbimizdir, sizin de. Bizim amel-lerimiz bize, sizin işleriniz size; sizinle bizim aramızda hüccet yok, Allah hepimizi bir araya toplayacak, gideceğimiz yol ona varır «Şûra 15».

Rabbinin yoluna hikmet ile, iyi öğütlerle davet et ve onlarla en iyi bir usûlle mücadele et, muhakkak ki rabbin, yolundan sapmış olanı daha iyi bilir, hidayette olanları da en iyi bilen O'dur. «Nabl 125». İman edip iyi amel işliyenlerin ve Muhammed'e rablarından hak olarak indirilenlere inananların kötülükleri ıslah edilecek ve kalbleri pâklanacaktır «Muhammed 2». Yoksa kötülükleri yapanlar, kendilerini amel-i sâlih işliyenlerle bir tutacağımızı, hayatlarını ve mematlarını müsavi yapacağımızı mı sandılar? kötü bir zan! «Casiye 21». Onlar ki Allah'a ve Allah'ın peygamberlerine iman ederler, Allah indinde asıl sıddıkın ve şüheda onlardır. Onlar ışıktâ ve nimetler içindedirler. Amma küfr edenler ve âyetlerimizi tasdik etmeyenler, cehennem zindanının tutsaklarıdır «Hadid 19».

İKİNCİ KISIM: AMEL VE AHLÂK

Bilgi :

De ki: göklerde ve yerde olanları düşününüz! Ne çare, Allah'ın âyetleri ve Peygamber'in ihtarları iman etmeyenlerin düşüncelerini zenginleştirmiyor «Yunus 101». Helâk olan sağlam bir delile dayanarak (an beyyinetin) helâk olsun. Yaşayan da sağlam delile dayanarak yaşasın «Enfal 42». Gören ile görmiyen, karanlıklar ile aydınlık, gölge ile ısı müsavi olmaz, dirilerle ölümler de müsavi değildir. Allah dilediğine işittirir, sen kabirde olanlara işittiremezsin «Fâtır 22». O Allah ki sana kitap indirdi, onun bir kısmı muhkem âyetlerdir, bu âyetler, ana yazılar (Ümm-ül kitab) dır diğer bir kısmı ise müteşabihattır. Kalblerinde sürçme olanlar fitne çıkarmak ve te'vile sapmak için bu âyetlerden müteşabih olanlara tâbi olurlar⁷. Halbuki onların te'vilini [mâna ve tefsirini] Allah'tan başkası bilmez. İlimde rüşuh sahibi olanlar, biz onlara iman ettik, hepsi rabbimiz indindedir, derler. Bunların böyle olduğunu ancak fikir sahipleri düşünebilir «Al-i imran 8». Size ilimden pek az bir şey verilmiştir «İsrâ 85».

Tebliğ ve Teklif :

Allah kişiye gücü yettiği kadarını teklif eder, iyi çalışıp kazandığı kendi faydasına, kötü çalışıp elde ettiği kendi zararına «Bakara 287». İnsan kendinin başıboş terkolunduğunu mu sanıyor? «Kıyamet 36». Ya Muhammed! Tebliğ et, sen ancak bir tebliğ edicisin, bir zorlayıcı değilsin «Gâşiye 21». Dinde zorlama yoktur, artık hak ile bâtil belli olmuştur «Bakara 256».

Ey Allah'ın resulü! sana rabbinden inzal edilenleri tebliğ et, eğer yapmazsan vazifeni yapmamış olursun, Allah seni insanlardan korur ve kâfirlere fırsat vermez «Mâide 67».

Biz ne kadar Peygamber gönderdik ise hepsini kendi kavminin dili ile gönderdik, onlara Allah yolunu beyan etsinler diye «İbrahim 4».

⁷ Kur'an'daki bir âyetin veya kelimenin mânası zâhir olur da tahsise veya te'vile ihtimali bulunursa ona müfesser; te'vile, neshe ve tahsise ihtimali bulunmazsa muhkem denir. Eğer âyetin ve kelimenin mânası hafi olur, mâna lûgatten anlaşılmayıp aklen anlaşılırsa ona müşkül; nakl ile anlaşılırsa mücmel, eğer aklen de naklen de anlaşılmazsa müteşabih denir. Meselâ: «Rahman Arş üzerine dayandı», «Allah Musa'ya söz söyledi» ve «Cinler dumansız ateşten yaratıldı» âyetlerinin mânası anlaşılmaz. Bu gibi müteşabih âyetlerden maksadın ne olduğu araştırılmaksızın, âyet olduğu gibi kabul edilir.

AMELE DAİR FARZLAR

İtaat :

Ey iman edeâler Allah'a itaat ediniz; Peygamber'e ve aranızdan emir sahibi olanlara da itaat ediniz. Şayet bir konuda birbirinizle çatışacak olursanız, Allah'a ve âhiret gününe îmânınız varsa, onu Allah'a ve peygambere arz edin, bu sizin için hayırlı, sonucu da pek güzel olur «Nisa 59». Rabbin, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve anaya babaya iyi muamele etmenizi kesin olarak emretmiştir. Şayet senin yanında iken onlardan birine veya ikisine birden ihtiyarlık çökerse, onlara sakın öf deme, yüzlerine haykırma, tatlı söz söyle, sonra şefkatle tevazu kanadlarını indir ve «Yarab onlar beni küçük iken nasıl terbiye ettilerse şimdi sen de onlara merhamet et» de. Hısımlarına, yoksullara ve yolda kalmışlara haklarını ver, fakat malını israf ile dağıtma «İsra 24, 26».

Aile ve Terbiye :

Ey mü'minler kendinizi ve evlâdü iyalinizi ateşe düşmemek için iyi terbiye edin. O ateşin ırası insandan ve taştandır «Tahrim 6». Zengin olan halinin genişliği nispetinde, eli dar olan da Allah'ın verdiği kadarıyla ailesine baksın; Allah kişiye verdiği kadar teklif eder. Güçlükten sonra kolaylık verecektir «Talâk 7». Kadınlar sizinle iyi geçindikçe onların aleyhine yol aramayın, muhakkak Allah daha yüksek ve daha büyüktür «Nisa 34». Onlarla iyilikle [örfte makbul olan kaideler dairesinde] muâşeret edin; eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, bilmelisiniz ki Allah hoşlanmadığınız bir şeyden pek çok hayırlar yaratır «Nisa 19». Onlar sizin libasınız, siz onların libasısınız «Bakara 187». Yarab lütfet, zevcelerimiz ve çocuklarımız gözbebeğimiz olsun, ve bizi iyi insanlar safının önüne geçir «Furkan 74».

Yetime bakmak :

Sana yetimleri soruyorlar, de ki onları ıslah etmek hayırlıdır. Bir arada iseniz onlar kardeş lerinizdir. Allah, ıslah eden ile ifsad edeni bilir. Allah dileseydi sizi de güçlüğü uğratabilirdi, fakat o aziz ve hakîmdir «Bakara 220». Bülûğ çağına varıncıya kadar yetimin malına, daha iyi olacağı sağlanmadıkça, yaklaşmayın. Ölçeği ve teraziyi doğru tutun! biz kişiye gücünden fazla teklif etmeyiz. Söylediğiniz zaman, akrabınıza dahi olsa, adalet edin, Allah'ın ahdını yerine getirin, işte Allah'ın size öğütleri, bunlardır, umulur ki düşünürsünüz! «En'am 153».

Çalışma ve Kazanç :

Allah'ın fazlı olarak ticaret ve kazanç te'min etmenizde hiçbir beis yoktur «Bakara 198». Namaz kılındıktan sonra iş yerlerinize dönün ve Allah'ın fazlından kazanç teminine çalışın ve O'nu çok zikredin ki felâh bulasınız «Cum'a» 10». Herkes kazancına bağlıdır «Müddessir 38». İnsan ne sa'yederse ancak ona malik olur, muhakkak sayı görülecek ve sonra sa'yine göre kendisine mukabele edilecektir «Necm 40».

Adalet :

Allah size adaleti, ihsanı ve akrabaya muhtaç olduğu şeyi vermenizi emreder, fuhşu, kötülüğü, âsiliği nehyeder; sizi öğütüyor bunları düşüncesiniz diye «Nahl 90». Ey îmân edenler, Allah için iş görün, dosdoğru şahitlik edin, bir kavme olan öfkelenme sakın sizi adaletsizliğe sürükleyip suç sahibi etmesin! Adalet edin, takvaya en yakın olan budur. Takva üzere olun, Allah yaptıklarınızdan haberdardır «Maide 8».

Eminlik ve Doğruluk :

Allah size emanetleri ehline vemenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder, Allah bununla sizi ne güzel öğütüyor. Muhakkak Allah her şeyi duyar ve görür «Nisa 58». İçininizden biri diğer birine emniyet ederse, kendisine emniyet olunan, emaneti yerine versin, rabbı olan Allah'tan sakınsın; sakın şahitlik ederken bir şey gizlemeyin, bildiğini saklayan kimsenin kalbi günahkârdır; Allah yaptıklarınızı bilir «Bakara 283». Ve emrolunduğun gibi doğru ol, sen de, seninle beraber tövbe edenler de itaatsız olmayın, Allah yaptığınız şeyleri görür «Hud 112».

İttihat etmek ve Yardımlaşmak :

Ey mü'minler, hepiniz sulh ve selâmet üzere olun, şeytanın adımlarına ittiba etmeyin. O sizin belli başlı düşmanınızdır «Bakara 208». Hepiniz habl-i ilâhiye sarılın, birbirinizden ayrılmayın «Al-i

miran 103». Dinlerini tefrikaya düşürüp fırka fırka olanlarla ilgin olmasın; Allah onların haklarından gelecek, ne ettiklerini gösterecektir. İyilikle gelene iyiliğinin on misli verilir, kötülükle gelenin cezası ise yaptığıının misli kadardır; zulüm görmezler «En'am 160». Bütün müminler kardeşler, iki kardeşin arasını düzeltin ve Allah'tan sakının ki merhamete nail olasınız «Hücurat 10».

Akraba olanın hakkını verin, fakirlerin de, gariplerine de. Allah rızasını dileyenler için bu hayırlıdır ve felâh bulanlar böyleleridir «Rum 38». Onlar ihtiyaç içinde olsalar bile başkalarını öz nefislerine tercih ederler «Haşr 9». Hayır ve takva üzerine yardımlaşınız, düşmanlık ve fenalık üzerine yardımlaşmayın, Allah'tan sakının Allah'ın azabı şiddetlidir «Maide 2».

Sözleştiğiniz zaman Allah adına yaptığınız ahdi yerine getirin. Yeminlerinizi perçinledikten sonra sakın bozmayın, zira Allah'ı kendinize kefil yapmış oldunuz; Allah yaptıklarınızı bilir «Nahl 91». Onlara afv ile muamele et, onlar için mağfiret dile ve iş hususunda onlarla müşavere et, karara varınca da Allah'a dayanarak işini gör, Allah'a, dayanarak iş görenleri Allah sever «Al-i imran 159».

Haramlar :

Ey iman edenler! birbirinizin malını haksızlıkla yemeyin, aranızda anlaşmaya dayanan bir ticaret yolu var. Kendinize kıymayın, Allah size acır «Nisa 29». Bir mümini kasden öldürenin cezası ebedi cehennemdir. Allah ona gazap ve lânet eder ve ona büyük azap hazırlamıştır «Nisa 93». Ey iman edenler muhakkak şarab, kumar, dikili putlar ve fal okları şeytan işi murdarlıklardır; ondan sakının ki felâh bulasınız; zira şeytan şarab ve kumar ile sizin aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve Allah'ın zikrinden, namazdan sizi saptırmak ister, siz bunlardan men' edilmiş değil misiniz? «Maide 91». Size ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan gayri için kesilmiş olan, boğularak, vurularak, yuvarlanarak, süsülerek ve canavar tarafından parçalanarak kesilmesine yetiştirilmeden ölmüş olan ve dikili putlar için kesilen, fal oklariyle paylaşılan şeyler haram kılınmıştır. Sizin için bunlar fısıktır. Pak olanların hepsi helâldir. Allah'ın size öğrettiklerinden olarak, tırnaklı yırtıcı hayvanlardan tâlim etmiş olduklarınızın size tuttuklarını da yiyiniz ve Allah'ın adını da zikredin, ittika üzere olun, Allah her şeyi çabuk görür «Maide 4».

Söyle ki, rabbim sizlere gizli ve aşikâr fuhuşları, günah işlemeyi, hakkı olmadığı halde isyan çıkarmağı, hiçbir mecburiyet yok iken Allah'a eş tanımağı ve bilmediğiniz şeyleri Allah'a isnad etmeyi haram kılmıştır «Araf 33». De ki, geliniz size rabbinizin haram kıldığı şeyleri okuyayım: ona hiçbir şeyi eş tutmayın, babanıza, ananıza iyilikten ayrılmayın, yoksulluk korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin, biz sizin de onların da rızasını veririz, gizli ve aşikâr fuhşa yaklaşmayın, Allah'ın tahrim ettiği canları hüküm sabit olmadıkça öldürmeyin, işte, biliniz, Allah'ın emirleri bunlardır. Yetim malına yaklaşmayın, rüştüne balığ oluncaya kadar onları en güzel şekilde idare edin. Ölçeği ve teraziyi hak ve adl ile ölçün, biz kişiye ancak yapabileceği kadar teklif ederiz. Söz söylediğiniz de, akrabanız dahi olsa, hükmünüzde âdil olun, Allah'a ahdinizi yerine getirin, işte Allah'ın emirleri bunlardır, düşünürsünüz elbet! Ve işte benim doğru yolum bu.. Bu yolu tutunuz! başka yollara itti ba etmeyiniz ki sizi Allah'ın yolundan ayırıp parçalamasınlar, sizlere Allah bunları emretmiştir, sakınasınız deye «En'am 153».

Zinaya yaklaşmayın, bu namussuzluk ve en kötü yoldur «İsra 32». Riba yiyenler, ayakta duramayacaklar, cin çarpmış gibi, büküleceklerdir. Bu, onların, alış veriş riba gibidir demelerinden ileri gelir. Halbuki Allah alış verişi helâl, ribayı da haram kılmıştır. Kime rabbinden bir öğüt ulaşır ve ribadan vazgeçerse geçmişte yaptıkları yanına ve işi Allah'a kalır. Fakat ribaya devam ederse onlar cehennemde ebedi kalacaklardır. Allah ribayı eksiltir ve sadakaları arttırır. Allah nankörleri ve günaha dadananları sevmez «Bakara 275». Erkek veya Kadın hırsızların, yaptıklarına ceza ve Allah'tan ikab olmak üzere, ellerini kesin, Allah izzet ve hikmet sahibidir «Maide 38». İsrâf etmeyiniz, Allah müsrifleri sevmez «En'am 141». Kendinizi tehlikeye atmayın «Bakara 195». Yalan sözden kaçının «Hac 30». Fitne katilden daha zararlıdır «Bakara 191». Salâha kavuşmuş iken yer yüzünde fesad çıkarmayın, Allah'a korkarak ve umarak dua edin, Allah'ın rahmeti iyilere ya kındır «Araf 56».

AHLÂK

Öğüt :

Ey insanlar size rabbinizden öğüt, kalblerinizdeki maraza şifa, müminlere hidâyet ve rahmet gelmiştir «Yunus 57». Allah'ın verdiği nimetlerle âhîret sarayının saadetini kazanmağa bak! Dünya-daki nasibini almağı da ihmâl etme. Allah sana nasıl ihsan etmiş ise sen de öylece iyilik et, yerde fesad çıkarmağa kalkma, Allah fesatçıları sevmez «Kasas 77». Allah size kolaylık göstermek ister,

güçlük vermedi istemez «Bakara 185». Allah'ın rahmetinden ümidini kesme «Zümer 53». Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever «Bakara 222». Allah'ın rızası en büyük şeydir, işte büyük başarı bunu kazanmaktır «Tövbe 73». Ya Muhammed sen yüksek bir ahlâkı haizsin! «Kalem 4». Allah'ı ve ahireti isteyen insanlar! Allahın resulu size güzel bir örnektir «Ahzab 21.»

İyilik:

İyilik ediniz zira Allah iyilik edenleri sever «Bakara 195». İyilik yapan kendine yapar, kötülük eden kendine eder, Allah kullarına zulmetmez «Fussilet 46». Kötülükle iyilik müsavî olmaz. Kötülüğe iyilikle mukabele et, bu suretle aranızda düşmanlık bulunan kimse de size candan dost olur «Fussilet 34». Kötülüğün cezası misli ile mukabeledir. Amma affeden ve salâh isteyen ecir Allah'a aittir. Allah zalimleri sevmez «Şura 40». Ey iman edenler! hakkı yerine getirenlerden olun; kendi aleyhinizde, ananızın, babanızın ve akrabanızın aleyhinde olsa da Allah için şahitlik edin! Zengin ve fakiri korumak sizden ziyade Allah'a yaraşır. Adalet yapmakta sakın arzuya uymayın, eğer eğri söyler ve şahitlik etmekten çekinirseniz, bilin ki Allah yaptığınız şeylerden haberdardır «Nisa 135».

Sabır etmek, Affetmek:

[Kötülük gören kimseler] af ve safla ile muamele etsinler, Allah'ın size mağfiret ettiğini istemez misiniz? Allah mağfiret ve rahmet edicidir «Nur 22». Affet, hayrı emret, kendini bilmezlerden sakın «Araf 199». Sabırlı ol, Allah iyilerin ecirini zayi etmez «Hud 115». Sabr ve affeden kimseye müjdeler olsun! zira sabr ve af işlerin en güzelidir «Şura 43». Tatlı bir söz af ile muamele, arkası eza olacak bir sajakadan hayırlıdır «Bakara 293».

Bollukta ve kıtlıkta muhtaçları besliyenlerin, öfkesini yenenler ve insanlara afv ile muamele edenlerin —Allah ihsan edenleri sever— bir kötülük veya kendi nefislerine bir zulm yapıp da Allah'ı hatırlıyarak günahlarından istigfar ile yaptıkları kötülüğe bilerek ısrar etmeyenlerin cezaları Allah tarafından mağfirettir, Allah'tan başka günahları kim affedebilir? «Al-i imran 134, 135». Biz sizleri biraz korku, kıtlık, mal, can ve mahsul kaybı ile deneriz. Başına gelen bu gibi musibetlere sabr eyle. «Biz Allahın kuluyuz ve yine ona döneceğiz» diyenlere müjdele: rablarının rahmet ve mağfireti işte bunlardır, hidâyet bulanlar da bunlardır «Bakara 155-157».

Muaşeret:

İnsanlara tatlı söz söyleyin «Bakara 83». Size selâm ve ikram edildiği zaman ondan daha iyisi ile mukabele veya aynı veçh ile muamele edin, Allah herşeyi hesaba alır «Nisa 86». Tanrının sevgili kulları, yer yüzünde vakar ve tevazu ile yürüyenlerdir. Kendini bilmezler yüksekten konuştukları zaman bunlar esenlikle cevap verirler «Furkan 63». Ey müminler nezaketle müsaade almadan ve içindekilere selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin! bu sizin için hayırlıdır, düşünürseniz. Orada kimse yoksa izin verilinceye kadar eve girmeyin «Nur 27-28».

Sakıncalar:

Ey insan! keremiyle seni bu hale getiren [Rabbini] karşısında senin gururlanacak nen var «İnfitar 6». Allah kibirli ve zorba olan her kalbi damgalar «Mümin 35». Kimseye surat asma, yeryüzünde böbürlenerek yürüme! çünkü Allah kurumlu ve kendini beğenmiş kimselerin hiçbirini sevmez. Yürüyüşünde mutedil ol, konuşmada kaba olma, zira seslerin kabası anırmadır «Lokman 18-19». Çok yemin eden, kötülüğe düşkün, ayıp araştıran, kovu kovalıyan, hayra engel olan, onun bunun hakkına tecavüz eden, günaha dadanan, gönül kıran, hem de soysuz olan kimseleri sakın tanıma; çok zengin ve kalabalık bir aileden olsalar da... «Kalem 10-13».

İyi bilmediğin şeye karışma, çünkü kulak, göz ve kalb bunların hepsi karıştığı şeyden sorumludur. Yolda böbürlenerek yürüme zira yeri yaramazsın, yükseklikte dağlara ulaşamazsın, bütün bunların kötülüğü rabbinin indinde tiksindiricidir «İsra 38». Elini boynuna kenetlemiş gibi [cimri] olma ki kınanmıyasın, büsbütün de açma ki hasret çekmiyesin «İsra 29». Ey iman edenler birbirinizi alaya almayın, alaya aldıklarınız sizden daha hayırlı olabilir, kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler, alay ettikleri kendilerinden daha hayırlı olabilir; birbirinizi ayıplamayın, birbirinize kötü lâkablara takmayın, iman ettikten sonra fasıklık adı ne kötüdür. Kötülüklerden dönmeyenler [tövbe etmeyenler] zalim olanlardır «Hücurat 11».

Ey iman edenler vehimden ve şüpheden sakının, bunların bâzısı günahdır, tecessüs etmeyin, birbirinizin arkasından gıybet te etmeyin, hanginiz ölü kardeşinin etini yemek ister? Ondan istikrah edersiniz. Allah'a ittika üzere olun, Allah tövbeleri kabul eder ve size acır «Hücurat 12». Müminlere söyle, önlerine baksınlar ve ayıp yerlerini korusunlar, onlar için en nezih hareket budur «Nur 30».

Tanrı kulları, malını harcamakta müsriflik ve cimrilik etmeyip ikisi ortası gider «Furkan 67». Cimrilik edenler ve halka cimrilik emredenler, Allah'ın fazlından ihsan ettiği serveti gizliyenler, küfran-ı nimet edenlerdir, biz bunlara sefil bir azap hazırladık «Nisa 37».

Ey iman edenler, niçin yapmadıklarınızı yaptık diyorsunuz? yapmadığınızı şeyi yaptım demeniz Allah indinde en büyük günahdır «Saf 3». Allah kötü sözlerin açıklanmasını sevmez, mazlûmun şikâyeti müstesna; Allah hepsini bilir ve iştir «Nisa 148». Yalan sözü dinliyenler haram malı giyenlerdir «Maid 42». Allah indinde canlıların en zararlısı küfran-ı nimet edenlerdir, bunlar iman etmiyorlar «Enfal 55».

Takva :

Yüzlerinizi doğu veya batı tarafına çevirmeniz takva [çekingencilik = zahitlik] değildir. Takva sahibi, Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaba, peygamberlere inanan; hisımlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara, dilenene, esarette olana, severek mal veren; ahitleştiği zaman ahidine vefa eden, sıkıntılı ve hastalıklı anlarda ve düşman karşısında sabreden kimsedir. İşte sadık olanlar ve takva sahibi olanlar bunlardır «Bakara 177». Allah indinde en aziz ve mükerrem olanlarınız en mütteki olanlarınızdır «Hücurat 12».

Nefsini paklıyan kimse gerçekten felâh buldu, onu terbiye etmeyip kötüleştiren kişi de hüsrana düştü «Şems 9, 10». Ne malın ne de evlâdın fayda vermediği o günde ancak Allah'a temiz bir kalb ile gelen kimse kazanır «Şuara 89». Yürekleri katılaştırmış olanların vay haline «Zümer 22».

Her asır için temin ederim: iman edenler, iyi amel işliyenler, birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenler kurtulur, böyle yapmıyanlar ise muhakkak hüsrandır «Vel-Asri, süresi».

ÜÇÜNCÜ KISIM : İBADET

İbadet :

Ey insanlar! sizi ve sizden evvelkileri yaratan rabbınıza ibadet ediniz, müttaki olursunuz «Bakara 21» Artık rabbına hamd ile tesbih et; sâicler zümresinden ol ve sana yakın gelsin için rabbına ibadet et «Hier 99». Yalnız bana ibadet edin, doğru yol budur «Yasin 63». Ey mü'minler rûkû edin, secde edin, rabbınıza ibadet edin, hayır işleyin, felâh bulursunuz «Hac 77». Onlar ancak hak din olan Allah'ın birliği esasına bağlanarak ve kalblerini hulûs ile Allah'a bağlayarak Allah'a ibadet etsinler, namaz kılsınlar ve zekât versinler diye emrolundular; işte ayakta duracak devamlı din budur «Beyyine 5».

Kur'an okunduğu zaman rahmetine nail olmak için onu dinleyin ve susun. Rabbini da yalvararak, korkarak ve sözünü cehretmiyerek sabah akşam özünde zikret, gönülden çıkarana!ardan olma. Allah indinde makbul olanlar ona ibadeti kibrine yedirmezik etmez, Allah'ı nezahet ve hürmetle anar ve ona secde ederler «Araf 205».

İBADETE DAİR FARZLAR

Cihat (Vatan ve millet savunması):

İman edenler, muhaceret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla çarpışanlar için Allah indinde büyük dereceler vardır, fevz ve necat bulanlar onlardır «Tövbe 20». Size karşı harbe kalkışanlarla Allah uğuruna harbedin, fakat tecavüz etmeyin, Allah mütecevizleri sevmez «Bakara 190».

Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet, ordugâh ve malzeme bulundurun! bu suretle Allah'ın düşmanını ve kendi düşmanlarınızı, sizin bilmediğiniz Allah'a malûm diğer düşmanları yıldırırsınız. Allah yolunda sarfettiğiniz şeylerin karşılığı size verilir, sa'yiniz boşa gitmez «Enfal 60».

Ey Peygamber! Mü'minleri harbe şevklendir; sizden azimli yirmi er, iki yüze üst gelir; sizden yüz er, imansız bir kavm olan kâfirlerin binini yener «Enfal, 65». Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz Allah da size yardım eder, sizi zafere ulaştırır ve ayaklarınızı berkitir «Muhammed 7».

Dünya hayatını, ahiret hayatı için satanlar Allah için harbetsinler; Allah uğrunda çalışıp da gazi veya şehid olana en büyük mertebeyi vereceğiz «Nisa, 74». Allah yolunda can verenlere ölü demeyin, siz bilmiyorsunuz, hakikaten yaşıyan onlardır «Bakara 154».

Paklık (nezafet ve taharet):

Kendini temiz tutan ve rabbinin adını anıp namaz kılan hakikaten felâh bulur «A'lâ 15». Rabbini ta'zim et ve libasını temizle «Müddessir 4». Allah'ın resûlü, insanlara iyi emir, kötüyü nehiy, pakları helâl ve pisleri haram etmekte. «A'raf 157». Bu, mahfuz ve masun bir kitapta kerametli bir Kur'an'dır ki, onu ancak tertemiz olanlar elle tutabilir «Vakıa 179».

Ey iman edenler! namaza duracağınız zaman yüzünüzü, dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız, başınızı meshedin, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın; eğer cünüb iseniz her tarafınızı paklayın [gusl abdesti alın], eğer marazlı veya seferde iseniz veya biriniz def'i tabii etmiş ise yahut kadınla temaslaştı ise, su bulamadığınız takdirde, pak toprakla teyemmüm edin; yüzünüze ve kollarınıza ondan meshedin. Allah sizlere darlık vermek istemez, sizi temizlemek ve size olan nimetini tamamlamak ister, şükredesiniz diye «Maide 6». Kadınların âdet hali bir ezadır; bu halde kadınlardan çekinin ve temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın, temizlendikleri zaman, Allah'ın size emrettiği vec-hile haklarını verin, Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever «Bakara, 222».

Namaz:

Ey iman edenler! Allah'ı çok anınız ve ona sabah akşam tesbih ediniz «Ahzab 42». Ya Muhammed! iman eden kullarıma söyle, alış veriş ve ahbablığın olmadığı o gün gelmeden önce, kendilerini rızıklandırdığımız maldan gizli veya aşikâr infak etsinler ve namaz kılsınlar «İbrahim, 31». Onlar ki Allah zikrolunduğu zaman kalbleri titrer, kendilerine musibet gelince sabrederler, namazlarını kılarlar ve verdiğimiz rızıktan infak ederler, böyle itaatli olanları müjdele «Hac 35». Namazlarını kaçırmayıp, iyice kılanlar cennetlerde ikram edilenlerdir «Maaric, 35». Namazı kılınız, zekâtı veriniz, Allah huzurunda eğilenlerle beraber eğiliniz «Bakara 43». Namazlarda huşû üzere olan mü'minler muhakkak felâh bulurlar «Mü'minin 1,2».

İmdi Allah'a, akşam ve sabah tesbih edilsin, zira göklerde ve yerde yalnız O'na hamdedilir. İkinci de ve öğle zamanında da tesbih ve tenzih edilsin «Rum 18». Günün iki tarafında ve gecenin güne yakın vakitlerinde namaz kıl, zira iyi işler kötülükleri giderir. İşte bu, düşünenler için bir anmadır «Hud 114». Onların dediklerine tahammül et! Güneşin doğmasından önce ve gurubundan önce rabbına hamd ile tesbih et! Gecenin saatlerinde de tesbih et, gündüzün iki tarafında da, ki, tanrının rızasından emin olasın «Taha, 130». Namazları ve orta namazını muhafaza edin ve Allah'a dua için kıyamda durun, korkulu anlarınızda yayan ve binek üzerinde kılın, emniyette olduğunuz zaman size bilmediğiniz şeyleri öğreten Allah'ın ta'limi vecbile Allah'ın zikrini yerine getirin «Bakara 239».

Namazla ilgili emirler:

Veryüzünde yolculuk ettiğiniz zaman eğer din düşmanlarının fitnesinden korkarsanız — zira kâfirler size açıkça düşmandırlar— namazı kısaltmanızda beis yoktur. Aralarında bulunur da namazı cemaate sen kıldırıcaksan, önce cemaatin bir kısmı silâhlarını alarak seninle birlikte kılsın, secdeyi yaptıktan sonra arkaya çekilsin, sonra namaz kılmıyan diğer kısım silâhlarıyla ve hazırlıklarıyla gelip seninle birlikte namaz kılsın, düşmanlarınız sizin silâhlarınızdan ve malzemenizden gaflet etmenizi ve bu yönden üzerinize birden atılmayı ister. Eğer yağmurdan eziyetlenecekseniz veya hasta iseniz silâhlarınızı bırakmakta beis yoktur; ancak hazırlığınızı alın, Allah kâfirlere kötü bir azap hazırlamıştır. Bu suretle namazı bitirince Allah'ı ayakta, oturarak ve yan yatarak anın. Emniyet gelince de namazı yerli yerince kılın; zira namaz mü'minlere vakittenmiş bir farızdır «Nisa 102-103».

Sana kitaptan vahyolunanı oku ve namaz kıl; hakikaten namaz kişiyi fenalıktan ve kötü işten nehyeder ve hakikaten Allah'ı zikir etmek en büyük şeydir. Allah işlediklerinizi bilir «Ankebut 45». Yazık olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarında sehvederler, mürailik ederler, ve yardımlaşmayı men ederler «Maun 4-7». De ki, Allah'a dua edin veya rahmana dua edin; hangi adla dua ederseniz edin, Allah'ın güzel adları (esma-ı hüsnası) vardır. Namazda sesini cehretme, çok ta kısma; ikisi arasında bir yol tut «İsra 110».

Ey iman edenler, sarhoş olduğunuz halde, ne dediğinizi bilmedikçe, namaza yaklaşmayın. Cünüplük halinde de — yolda gitme hali müstesna — gusul etmedikçe namaza yaklaşmayın; eğer mariz yahut seferi iseniz, veya biriniz def'i hacetten geldi ise yahut kadınlarla temaslaştı iseniz, su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin, yüzünüzü ve ellerinizi meshedin, Allah af ve mağfiret edicidir «Nisa 43».

Kible ve mescid:

Görüyoruz, yüzünün göğe döndüğünü, seni arzuladığın kibleye elbet çevireceğiz, çevir yüzünü Mescid-i Haram tarafına! Nasıl olursanız olun yüzlerinizi oraya çevirin. Ehl-i kitap olanlar, bunun rabları tarafından yapıldığını ve hak olduğunu bilirler, Allah onların yaptıklarından gafil değildir «Bakara 144».

Mescidler Allah içindir, ibadette Allah'a başka birini ortak etme «Cin 18». Ey Adem oğulları! her mescidde kıymetli giyimler giyin, yiyecek için, fakat israf etmeyin, Allah müsrifleri sevmez «A'raf 31».

Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namaz kılan, zekât veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler ma'mur eder: işte bunlar hidayet bulmuş olanlardır «Tövbe 18». Doğu da, batı da Allah'ındır, ne tarafa dönerseniz vechullah oradadır, Allah vasi'dir ve herşeyi bilir «Bakara 115».

Cum'a ve Bayram:

Ey iman edenler! Cum'a günü namaz için nida edilince hemen Allah'ı zikre gidin ve alış verişi bırakın. Zikre gitmek, eğer bilerseniz, size daha hayırlıdır. Namaz kılındıktan sonra yerlerinize dönün, Allah'ın nimetlerinden kazanç temin edin; Allah'ı çokça anın ki felâh bulasınız «Cum'a 10».

Kendini paklayan ve rabbının adını zikredip namaz kılan hakikaten felâh buldu «A'lâ 15». Biz sana hayr-ı kesir (kevser) verdik; sen de rabbın için namaz kıl ve kurban kes; adsız ve şansız (ebter) olan, sani yerendir «Kevser suresi»⁸.

Zekât ve Sadaka:

Ey iman edenler! alış verişi, dostluk ve şefaât carî olmıyan o gün gelmeden önce size ihsan ettiğim maldan infak edin, küfran-ı nimet edenler zalimdirler «Bakara 254». Sana ne infak edelim diye soruyorlar; de ki, infak ettiğiniz hayır, anaya, babaya, hısımlara, yetimlere ve yoksullara yapılmalıdır, yaptığınız hayrı Allah bilir «Bakara 215». Siz hayra ulaşamazsınız sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe «Al-i İmran 92». Allah yolunda mallarını infak edenlerin hali, herbir başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren bir tohumu benzer. Allah dilediğine kat kat verir, zira Allah genişdir ve hepsini bilir «Bakara 261».

Ey iman edenler! kesbettiğiniz malların ve yerden sizin için yetiştirdiğimiz malların iyi tarafından infak ediniz; kötüsünü, ki size verilseydi göz yummadıkça siz onu almazdınız, öylesini, vermeyin! biliniz ki Allah ihtiyaçtan müstağni ve hamde lâyıktır «Bakara 267»⁹.

Onların mallarından kendilerini paklayacağın ve bereketlendireceğin miktarı sadaka o'arak al ve onlara hayır dua et. Senin duan onlara sükûnet verir, Allah یشitir ve bilir (Tövbe 103). Sadakalar, yoksullara, miskinlere, vergi tahsilâtını yapanlara, (müellefe-i kulub'a) gönülleri Müslümanlığa ısındırılanlara, esarete olanlara, borçlulara, Allah yoluna ve garip yolculara, Allah'ın farızası olarak verilir, Allah alım ve hakimdir «Tövbe 60».

Zenginlerin mallarında dilenciler ve yoksullar için malûm bir hak vardır «Maaric 25». Allah uğruna infak edin, kendinizi tehlikeye atmayın, ihsan edin, Allah ihsan edenleri sever «Bakara 195». Namaz kılın, zekât verin, nefsiniz için yaptığınız hayrı, Allah indinde bulacaksınız, Allah yaptıklarınızı görür «Bakara 110».

İyi iş ve Allah yolu üzerinde yardımlaşın, günah işlemek ve tecavüz etmek için değil «Maide 2». Ey iman edenler! Hahamların ve papazların çoğu, hakları olmadan insanların mallarını yerler ve onları Allah yolundan çevirirler. Altını ve gümüşü toplayıp gizleyen ve Allah yolunda onu infak etmeyen kimselere acı azabı bildir «Tövbe 34». İman edenler, iyi iş işleyenler, namaz kılanlar ve zekât verenler, işte bunların Allah indinde mükâfatları vardır. Bunlar için korku yok ve bunlar asla mahzun olmayacaklar «Bakara, 277».

⁸ Bu iki âyetten birincisi fıtır bayramına, ikincisi Kurban Bayramına işaret olduğu için buraya alınmıştır. Dikkat edilirse âyetlerde hüküm kat'i değildir; bu sebeple bu namazlar farz değil vacibtir.

⁹ Bu âyet çok manidardır, âyetle, fakire yardımın, Allah'ın o yardıma ihtiyacı olduğu için değil, elde edilen mala şükretmek için olduğu gösterilmiş ve bu sebeple, fakire ve hükümete verilecek sadaka ve verginin, en temiz maldan verilmesi, hileli ve paklanmamış olanlardan verilmemesi bildirilmiştir; aynı zamanda âyet, sa'y ile sermaye mahsullerini ayrı ayrı kıymet olarak alıyor ve her ikisine müsavî mükellefiyet tanıdığını ifade ediyor. İnfak, nafaka vermek, vücubî ve ihtiyari olduğuna göre zekât ile sadakaya ve vazife olarak yapılan masrafa şamil bir kelimedir. Bu âyetlerde infak, zekât mânasınadır. Zekât ise, Kur'an-ı kerim'de vergi mânasına kullanılmıştır. Vacib olarak infak edilen muayyen miktar demektir. Sadaka, Allah'ın payı, fakirin payı ve beyt-ül malden verilen hisse mânalarını içine alır; daha ziyade, ihtiyari infak mânasında kullanılır. Bu suretle, Allah'ın rızası talep olunur. Bu âyetlerden sonra gelecek âyetlerde, sadaka kelimeleri, zekât, yani vergi mânasındır.

Oruç :

Ey iman edenler ! Oruç, kötülüklerden sakınasınız diye, sayılı günlerde sizlere farzedilmiştir, sizden evvelkilere farzedildiği gibi. Mariz olan, yolculuk yapan kimse, tutamadığı orucunu, diğer günlerde sayısınca tutar; oruca takatı güç yetenler, bir yoksulu doyurma fidyesi verirler ¹⁰.

İmdi bir kimse kendi gönlünden hayır yaparsa, bu kendisine hayırlıdır; oruç tutmak, eğer bilerseniz, sizin için daha hayırlıdır. Ramazan ayı ki, hak ile batılı ayırıcı ve doğru yola yedici, açık delillerini havi olan ve insanları hidayet eden Kur'an, o ayda nazil olmuştur; o ayda hazır olan kimse ramazanda oruç tutsun; mariz olan yahut seferde bulunan bir kimse de, tutmadığı günler sayısınca diğer günler tutsun. Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez, sayılı günleri kemalê erdirmenizi, size hidayet ettiği yolda Allah'ı ta'zimlemenizi ister; umulur ki, şükredersiniz. Kullarım, beni senden sorduğu zaman bildir ki, ben onlara çok yakınım. Dua ettiği zaman, duacının duasına icabet ederim; onlar da benim emrime icabet etsinler ve iman etsinler ki reşid olabilsinler.

Oruç gecesi kadınlarınızla yatmak, size helâl kılınmıştır. Onlar sizin libasınız, siz onların libasınız. Allah bilir ki, siz bu gecelerde nefislerinize hâkim oldunuz, fakat Allah size müsaade ve mağfiret etti; artık siz oruç gecelerinde zevcelerinizle yatın, Allah'ın nimetlerinden faydalanın, yeyin, için, ta, fecir zamanında, beyaz iplik kara iplikten fark edilinceye kadar. Ondan sonra, orucu, akşam kadar tam tutun. Mescidlerde i'tikâfta iken zevcelerinizle yatamazsınız, bunlar Allah'ın hudududur, hadleri geçmeyin. İşte ittika üzere olasınız diye, Allah insanlara âyetlerini böylece bildirir «Bakara 183-187».

Hac ve Kurban

İnsanlar için ilk te'sis edilen beyt, mübarek ve bütün âleme hidayet olmak üzere Mekke'dekidir. Onda açık alâmetler var, Makam-ı İbrahim var ve oraya giren emniyettedir. Oraya yol bulmağa gücü yeten kimsenin, beyti hac etmesi, insanlar üzerinde Allah'ın hakkıdır. Bunu tanımayan olursa... Muhakkak ki Allah âlemlerden müstağnidir «Al-i İmran 96-97». Haccı ve umreyi Allah için tamam yap «Bakara 196».

Hac, malûm aylardadır; hac farzını bu aylarda eda eden kimse hac esnasında, kötü iş, taşkınlık ve kavga yapamaz; işlediğiniz hayrı Allah bilir. Kendinize yol azığı hazırlayın; azıkların en iyisi de sakınma (takva) dır. Ey akıl sahipleri! Benden sakının! rabbınızın fazlından ticaret istemenizde sizin için beis yoktur. Arafat'tan akın halinde döndüğünüz zaman Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin: Allah'ı, size hidayet ettiği şekilde tekbir ederek anın «Bakara 197-198». Safa ile Merve, ilâhî nişanlardandır. Kâbeyi hac eden veya umre eyleyen kimseye, onları tavaf etmekte beis yoktur; kendiliğinden hayır işleyeni muhakkak Allah bilir ve ecrini verir «Bakara 158».

Her ümmet için, Allah'ın onlara rızık olarak verdiği davardan kestiğine Allah adını zikretmesi için bir kurban kesecek yer (mensek) itihaz ettik. Hepinizin ilâhî bir ilâhtır, ona itaat edin; ya Muhammed! itaatlileri müjdele «Hac 34». Kurbanlık deve ve sığırı, sizin için ilâhî alâmetlerden yaptık; bu alâmetlerde sizin için hayır vardır. Onlar ayakta kesilirken, Allah'ın adını anın, yanları yere serilince etinden yer, yoksulluğunu gizleyen ve gizlemiyenlere yedirirsiniz. İşte bize şükredesiniz diye biz bunları sizlere böylece müsahhar kıldık, onların etleri ve kanları Allah'a varmaz, Allah'a varan, sizin takvanızdır. Böylece Allah'ın size olan lûtf ve hidayetinden dolayı Allah'ı tekbir edesiniz diye size bunları musahhar kılmıştır; ihsan edenleri müjdele ya Muhammed! «Hac 36-37».

Nezir ve yemin :

Allah, infak ettiğiniz malı veya yaptığınız adağı, muhakkak bilir, aykırı hareket edenler hiçbir yardımcı bulamazlar «Bakara 270». Allah yeminlerinizin mânasız (lâgıv) olanlarından sizi sorumlu

¹⁰ Oruç tutmağa takatı olanların oruç fidyesi vermelerine dair olan bu âyet, Medine devrinde birinci yılda nazil olmuştur. Müsaade ilk müslümanları oruca alıştırmak içindir. Ramazan orucu ise, bir sene sonra (3/9/2 h. de) farz kılınmıştır; binaenaleyh, âyetin te'viline veya diğer tekellüflere mahal yoktur. Bu âyetin başındaki: «sayılı günlerde» oruç da böyle. Namaz bahsinde yazdığımız sarhoş iken namaza yaklaşmayınız âyeti de böylece halkı memnuıyyete alıştırmak içindir. Bunlar orucun meşruiyetinde ve şarabın hürmetinde güdülen tekâmülü gösterir.

Biz bu İlm-i hâle, itikad bahsinde, müteşabih âyetleri almadığımız gibi, amel ve ibadet bahsinde de, mensuh âyetleri almış değiliz. Âyetlerin diziminde İslâm dininin teşriî tarihinin mûtalatı da, elimizden geldiği kadar dikkate alınmıştır.

tutmaz, lâkin kalblerinizin kasdı ile yaptıklarınızdan sorumlusunuz; Allah gafur ve halimdir «Bakara 220». Akdedilen yeminin kefareti, evdekilere yedirdiğiniz nafakanın orta derecesinden on yoksulu doyurmak, onları giydirmek, yahut bir esiri hürriyete kavuşturmaktır, bunu yapamıyan için üç gün oruç tutmaktır. Bozduğunuz yeminlerin kefareti budur. Yeminleri koruyun; Allah size şükredesiniz diye âyetlerini böylece beyan eder «Maide 89».

Vasiyet:

Allah'tan sakınanların (müttekilerin) ölümleri yaklaştığı zaman, eğer mal bırakıyorlarsa, hak olarak anaya, babaya ve akrabaya maruf dairedesinde vasiyet etmeleri farz kılınmıştır, vasiyete vâkıf olduktan sonra onu değiştirme günahı değiştirenlerindir; Allah her şeyi işitir ve bilir. «Bakara 181».

Zıkr ve şükür:

Kur'an okunduğu zaman onu dikkatle dinleyin ve susun, rahmete nail olursunuz. Rabbinıda sabah akşam özünde yalvara yakara ve ses çıkarmaksızın an (zıkr et), gâflet edenlerden olma «A'raf 204,205». Allah, şükredenlerin mükâfatını verir «Al-i İmran 144». Her kim şükrederse ancak kendisi için eder, kim nankörlük ederse rabbım onun şükründen müstagnidir, ona nimet vermekle de kerimdir «Nahl 41».

Tövbe ve dua:

Ey iman edenler! öğüt verici (nasuh) bir tövbe ile Allah'a tövbe ediniz, olabilir ki rabbınız, üzerinizden günahlarınızı kaldırsın ve sizi altından nehirler akan uçmıklara iletir. Allah Peygamber'i ve onunla beraber iman edenleri utandırmaz, meşaleleri önlerinde ve yanlarında, Nur saçarak ilerliyorlar-ken, onlar: yarabbi bizim nurumuzu tamamla, bize mağfiret et! sen her şeye kadirsin, derler «Tâhrim 8». Kişi nefesine zulm edip sonra tövbe ile fenalığı iyiliğe çevirirse, işte ben bu gibileri yarlıgar ve bağışlarım «Nahl 12».

Allah kullarının tövbelerini kabul eder, günahlarını af eder, bütün yaptıklarını bilir. İman edip iyi işler yapanların dualarını kabul eder ve fazlını artırır, kâfirlere gelince onlara şiddetli azap! «Şura 26». Allah'tan mağfiret dileyiniz, Allah gafur ve rahimdir «Nisa 106». Söyle ya Muhammed şefa'at bütünüyle Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü onundur. sonra ona varacaksınız! «Zümer 44».

Bana dua ediniz, duanıza icabet ederim. «Mü'min 60».

Yarabbena, eğer unuttuysak, hata ettiyse bizi bunun için muahaze etme! Rabbena, bizden evvelkilere yüklettiğin gibi bize ağır yük yükleme! Rabbena, gücümüzün yetmiyeceği bir şeyi bize tahmil etme! bizi af et; bize mağfiret et; bize merhamet et! mevlamız sensin, kâfirlere üstün gelmemiz için bize yardım et «Bakara, 286».

Yarabbena, bize hidayet ettikten sonra gönlümüzü haktan ayırma, bize nezdinden rahmet ver! bağışhyan sensin «Al-i İmran 8». Rabbena, bize dünyada ve ahirette iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru! «Bakara 201». Rabbena, hesap görüldüğü gün bana, anama, babama ve bütün müminlere mağfiret eyle! «İbrahim 41».

İzzet sahibi olan Allah'ı onların vasıflandırdıklarından tenzih ve tesbih ederim, Peygamberlere selam olsun ve âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun, «Saffat, 182»..